

BUSKU SZILVIA ELŐADÁSA HEIDEGGER ÁGOSTON-ÉRTELMEZÉSÉRŐL

Vác, 2023. november 11.

ENESEY DIÁNA

Dr. Busku Szilvia (filozófus, közgazdász) a Tomori Pál Főiskola docense. Elsősorban Martin Heidegger filozófiájával foglalkozik, különös tekintettel a szorongás és a halálhoz viszonyuló lét fogalmára és témájára. 2022-ben jelent meg *A szorongás mint önsorsjavító lehetőség* című kötete, a Gondolat Kiadó gondozásában, amelynek fókuszában Heidegger szorongásfogalma áll. A fogalom ugyanakkor olyan módon bontakozik ki, hogy a szerző egyrészt kitekint a pszichológiai, illetve pszichoanalitikus szorongásfelfogásra, másrészt betekintést nyújt abba a filozófiatörténeti folyamatba, amelynek során a szorongás filozófiai témává vált.¹ Így a monográfiában szóhoz jut Sigmund Freud és Carl Gustav Jung, valamint olyan gondolkodók is, akik tudvalevőleg jelentős hatást gyakoroltak Heidegger gondolkodói útjára, kérdésfelvéseire, illetve gondolkodási irányaira (és irányváltásaira is), jelesül Arisztotelész, Szent Ágoston, Luther és Kierkegaard. Az V. Interdiszciplináris Vallástudományi Hallgatói Konferencia második napján elhangzott Heidegger-előadásban úgyszintén kiemelkedő jelentőségük volt a hatástörténeti és fogalomtörténeti szálaknak. A plenáris előadás mindvégig a filozófia és a teológia határterületén haladt, méghozzá kiváló egyensúlyérzékkel. Az előadás elsősorban az 1920/21-es tanév nyári szemeszterében elhangzott, *Phänomenologie des religiösen Lebens* címet viselő előadássorozat néhány szakaszára, valamint a *Lét és idő* egyes paragrafusaira támaszkodott.

Busku Szilvia jól strukturált előadásának kiindulópontját a gond (*Sorge*) heideggeri fogalma jelentette, amelynek körvonalazásához az 1927-ben megjelent *Lét és idő* vonatkozó paragrafusait, valamint a *Fenomenológiai Arisztotelész-interpretációk (A hermeneutikai szituáció jelzésére) [Phänomenologische Interpretationen zu Aristoteles (Anzeige der hermeneutischen Situation)]* című, 1922-es Heidegger-előadást hívta segítségül. E két szövegből kibontakoztak a gondfogalom lényegi vonásai, vagyis a gondnak a jelenvalólet (*Dasein*)² létezését egészében átható, egzisztenciá-

¹ Busku Szilvia: *A szorongás mint önsorsjavító lehetőség*. Busku Szilviának 2024 tavaszán újabb monográfiája jelenik meg, amelynek központi témája Heidegger művészetértelmezése és a történetiség problémája lesz.

² A *Dasein* kifejezést a továbbiakban is a jelenvalólet terminussal adom vissza, Vajda Mihály, Angyalosi Gergely, Bacsó Béla, Kardos András és Orosz István fordítására támaszkodva. Azért

lis jellege és világra irányultsága. Továbbá az is, hogy a gond, amely a jelenvalólét faktikus, mindennapi létezésében egyfelől a nem-jelenvalólétszerű létezők (itt elsősorban a hétköznapiok praktikus eszközhasználatára kell gondolnunk) felé irányuló gondoskodásként (*Besorgen*), másrészt a többi, jelenvalólétszerű létező (azaz a körülöttünk élő emberek) felé forduló gondozásként (*Fürsorgen*) mutatkozik meg. A gondoskodás pedig alapvető létszerkezeti meghatározottsága a jelenvalólétnek, s ezt az előadás számos mindennapi példával, érzékletesen szemléltetette. Mégpedig olyan meghatározottságról van szó a gondoskodás esetében, amely folyvást arra készíti a jelenvalólétet, hogy a világon belüli létezőknél legyen, körük építse fel az életét, ily módon szem elől tévesztve valódi önmagát. Azonban a jelenvalólétnek a gond megszűntethetlensége mellett és a szüntelen világra irányultság ellenére kellene mélyebben megértenie önnön létét és létének szerkezetét, hogy „autentikus” módon, vagyis létszerkezeti adottságaihoz híven létezessen.

Ám a gond fogalma nem Heidegger találmánya, e terminus gyökerei az őskereszténységhez is visszanyúlnak, erre Busku Szilvia is felhívta a figyelmet, Fehér M. Istvánra és Otto Pöggelerre hivatkozva.³ Természetesen az előadás ehhez a tematikus egységhez szintén bevont primer forrást is a vizsgálódás körébe, nevezetesen a *Phänomenologie des religiösen Lebens* címen megjelent előadásokat, amelyekben a heideggeri gondfogalom előképeként a *Bekümmerng* (illetőleg ennek létmódként megjelenő formája: *Bekümmertsein*) terminus jelenik meg. A koncepció leginkább a törődés fogalmával adható vissza, ámde ez a kifejezés – ahogy erre az előadó is rávilágított – nem mentes a szorongás és az aggodalom konnotációjától sem. Az előadó röviden és lényegre törően kitért arra, hogy milyen mozzanatokban fedezhető fel az őskeresztény élettapasztalat a fiatal Heidegger gondolkodásában kulcsfogalomként aposztrofálható, a gond (*Sorge*) által körvonalazott „faktikus élet(tapasztalat)” (*faktische Leben[serfahrung]*) meghatározásában. Az előadás Pál apostol leveleinek heideggeri értelmezése nyomán kiemelte, hogy a fakticitás (*Faktizität*), a faktikus élet az evilági élet ténylegességét jelenti, s mint ilyen, leginkább a történetiség fogalmából ragadható meg. Heidegger számára azért is szolgáltatnak jó alapot a páli levelek a faktikus élet fogalmának felvázolásához és kifejtéséhez, mert úgy véli, hogy ezekben az első keresztény közösségekben az evilági életen volt a hangsúly; nekik még volt egyfajta eredendő időtapasztalatuk is, amely a kairológikus idő-

---

találom előnyösebbnek a „jelenvalólét” fogalmát, mint a magyar nyelvű szakirodalomban szintén elterjedt „ittlét” kifejezést, mert előbbi sokkal kifejezőbben mutat rá a Heidegger gondolkodásában kulcsfontosságú idődimenzióra. Ezenfelül fogalomválasztásomnak a szóban forgó előadás sem mond ellent, ugyanis Dr. Busku Szilvia is „jelenvalólét”-ként beszélt a heideggeri *Dasein*ről.

³ Fehér M. István tanulmányáról és Otto Pöggeler *Der Denkweg Martin Heideggers* címet viselő kötetéről van szó. (Fehér M.: Őskeresztény élettapasztalat és eszkatológikus idő, 9–35; Pöggeler: *Der Denkweg Martin Heideggers*, 36–45.)

felfogás felé mutat. Ebben az időfelfogásban döntő jelentőségű az éberség és – ezzel összefüggésben – a bizonytalan jövő felé való előrenyúlás is. A *Lét és idő*ben ezek a fogalmak a lehetőségekhez viszonyuló lét és a halálhoz való előrefutás [*Vorlaufen*] terminusaiban köszönnek vissza.

A fenti, teológiai hatástörténeti elemek rövid bemutatásával az előadó elénk tárta azt a gondolati síkot, amelyen Heidegger Augustinus-értelmezésének néhány, az előadás címében is megjelölt, specifikus vonatkozása feltérképezhető. Továbbra is a gond és a faktikus élet fogalmai kísérik az elemzés gondolati útját. Azonban innentől a két fogalom teológiai háttere dominált az előadásban, ezért Busku Szilvia a *Phänomenologie des religiösen Lebens* című előadássorozat 1921-es nyári szemeszterének előadásait magában foglaló szakaszának 12. paragrafusát helyezte a középpontba. Ebből bontakoztatta ki az ágostoni gondfogalom Heidegger gondkonceptiójára gyakorolt hatását. A 12. paragrafusban Heidegger a sokféleségben való szétszóródás (*zerfließen in Mannigfaltiges*) képét vetíti elénk,⁴ amely egyértelműen a *Lét és idő*ben felvázolt gondfogalom árnyoldalait mutatja, nevezetesen a világra való ráhanyatlást és a világba való belefeledkezés veszélyét. Az előadó hangsúlyozta, hogy a szétszóródottság fogalmát Heidegger Augustinusnál fedezte fel, és ültette át később a *Lét és idő* gondfogalmába ezt a konnotációt.

Ugyanakkor Heidegger egy sajátosan ágostoni gondfogalmat is feltár, amelynek központi elemeként a kísértés (*tentatio*) fogalma jelölhető meg. A kísértés a faktikus élet tapasztalatának ágostoni ábrázolásában szükségképpen teherként nehezedik az emberre, ugyanis – mint Heidegger mondja, természetesen Ágoston gondolatait követve – „az élet nem más, mint állandó kísértés” (*ständige Versuchung*).⁵ Heidegger az ágostoni kísértések három fajtáját, vagyis a testi érzékiséget, a kíváncsiságot és a gőgöt részletesen ki is bontja ugyanezen szöveghely 13. paragrafusában. A testi érzékiség vonatkozásában Heidegger az érzéki tapasztalatban való feloldódás problémáját állítja a középpontba. Busku Szilvia pedig felhívta a figyelmet arra, hogy Heidegger a *Lét és idő* 36., *A kíváncsiság* című paragrafusában úgyszintén az érzéki élvezetek ágostoni leírását idézi fel, felmutatva a látás elsőbbségét, valamint azt, hogy a látás az az érzékszervi képesség, amelyet a többi érzékszerv is egészen különös módon sajátít ki – erre Ágoston figyelt fel elsőként.⁶

A látás elsőbbsége elvezet a jelenvaló lét meghatározó gondoskodást lehetővé tevő körütekintés fogalmáig. Az alapvetően a gondoskodásra, azaz a világon belüli tevékenységekre és munkálkodásra irányuló körütekintés olykor, amikor éppen nincs mire vagy kire irányulnia a gondoskodásnak, illetve a gondozásnak, felszabadul. Ám ez a felszabadulás egyúttal a kíváncsiságot is felszabadítja, amelyet

⁴ Heidegger: Augustinus und der Neuplatonismus, 205.

⁵ Uo., 206.

⁶ Heidegger: *Lét és idő*, 202–203.

Heidegger élesen elhatárol a szemlélésben és a megismerésben jelentős szerepet betöltő rácsodálkozástól.⁷ A kíváncsiság szétszóródás, amely mindig valami újat keres, azaz „puszta látni-akarás” (*bloße Sehenwollen*):⁸ újabb és újabb tapasztalatokat áhít. Ekképp jelenik meg a kíváncsiság fenoménje Ágostonnál is. Vagyis a Heidegger koncepciójában megjelenő, a kíváncsiságban szétszóródott és a világban feloldódó jelenvalólét leírása illeszkedik az ágostoni kíváncsiság-felfogáshoz.

Az előadás záró szakaszában a góg, illetve az elbizakodottság fogalmi álltak a középpontban, illetve az, hogy ezek a fogalmak miképp jelennek meg Heideggernél. Busku Szilvia hangsúlyozta, hogy a góg problémája Heidegger gondolkodásában mindenekelőtt a másokkal való együttlétben (*Mitsein*) merül fel, ugyanis az ágostoni leírás is a másokhoz való viszony kontextusán belül tárgyalja az elbizakodottság kísértését a *Vallomások* X. könyvének XXXIX. fejezetében. Az előadó azt is megjegyezte, hogy Heidegger filozófiájára nézvést nem elsősorban a másokhoz való viszonyulás forog kockán, hanem sokkal inkább az, hogy a jelenvalólét az elbizakodottsággal önmagát fedi el, vagyis annak lehetőségét, hogy önnön létét eredeti módon értse meg. Ugyanis az elbizakodottság olyan tendenciát mutat, amelyben a jelenvalólét elhítet önmagával valamit, amit önmagában látni vél. Ebben a beállítódásban mintha elveszne a világvonatkozás is, amely azonban megszüntethetetlen, hiszen a jelenvalólét egyik alapmeghatározottsága az, hogy világban-benne-létként (*In-der-Welt-sein*) egzisztál. Az önmagával való törődésnek az a fajtája, amely az elbizakodottságban megmutatkozik, az a kísértés, amelyben a jelenvalólét (vagy Ágostonnál az ember) a legmélyebre, az önelvesztésbe zuhanhat.

Végezetül Busku Szilvia kiemelte, hogy az ágostoni kísértés-fogalom kettős irányú, vagyis nem csupán a bukás és az önelvesztés fenyegetettsége, de az önmagára találás lehetősége is benne rejlik, vagyis egyfajta próbatételként írható le. Ugyanakkor a kísértést mint próbát egyetlen ember sem kerülheti el: meg kell küzdeni vele. Hasonló következtetés bontakozik ki Heidegger gondfoglalma és az ahhoz fűződő, a jelenvalólét elől önnön létét elfedő veszélyek (világban való elmerülés és feloldódás) kapcsán is. A jelenvalólét számára a gond alapvető, meghaladhatatlan meghatározottság, feladata tehát abban áll, hogy a gond béklyói ellenére önnön léte felé forduljon, és önmagaként létezzen. A gond nem csupán a világban való feloldódáshoz, de a mélyebb létmegértéshez is elvezetheti a jelenvalólétet.

Busku Szilvia remek arányérzékkel felépített előadása egyfelől izgalmas filozófiai és filozófiatörténeti adalékokat nyújtott azok számára, akik mélyebben ismerik Heidegger írásait, másfelől értékes bevezetést is jelentett a heideggeri filozófia különleges fogalomvilágába.

⁷ Uo., 204.

⁸ Heidegger: Augustinus und der Neuplatonismus, 224.

BIBLIOGRÁFIA

- Busku Szilvia: A szorongás mint önsorsjavító lehetőség. Budapest: Gondolat Kiadó, 2022.
- Fehér M. István: Őskeresztény élettapasztalat és eszkatologikus idő. Martin Heidegger korai vallás-fenomenológiai előadásai = Magyar Filozófiai Szemle, 2011/4, 9–35.
- Heidegger, Martin: Augustinus und der Neuplatonismus = Heidegger, Martin: Phänomenologie des religiösen Lebens. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1995, 159–246. (=GA 60)
- Heidegger, Martin: Lét és idő. Ford. Vajda Mihály, Angyalosi Gergely, Bacsó Béla, Kardos András és Orosz István. Budapest: Osiris Kiadó, 2001.
- Pöggeler, Otto: Der Denkweg Martin Heideggers. Pfullingen: Neske, 1990.